

Arsen Duplančić

SANJA IVČEVIĆ, RIMSKA VOJNA OPREMA IZ RAZDOBLJA PRINCIPATA U MEĐURIJEČKU KRKE I CETINE = ROMAN MILITARY EQUIPMENT OF THE PRINCIPATE ERA BETWEEN THE KRKA AND CETINA RIVERS, Split, Arheološki muzej u Splitu, 2024, str. 349, ilustrirano, 30 cm (Katalozi i monografije, 7) ISBN 978-953-7633-48-6.

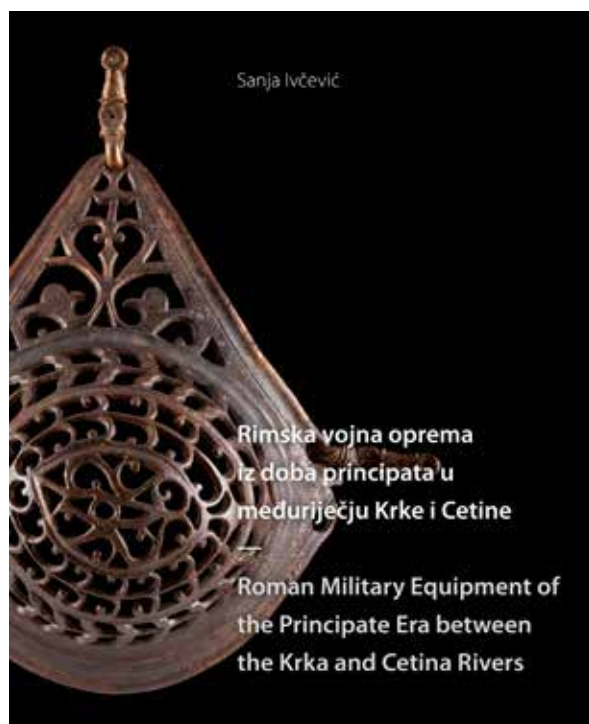
Arsen Duplančić

NENAD CAMBI, HERME U ANTIČKO SALONI = HERMS IN ANCIENT SALONA, Split, Arheološki muzej u Splitu, 2025, str. 113, ilustrirano, 30 cm (Katalozi i monografije, 8) ISBN 978-953-7633-52-3.

Arsen Duplančić

ZRINKA BULJEVIĆ, SALONA EX VIRO. SALONITANSKO STAKLENO POSUDE = SALONA EX VITRO. SALONITAN GLASS VESSELS, Split, Arheološki muzej u Splitu, 2025, str. 462, ilustrirano, 30 cm (Katalozi i monografije, 9) ISBN 978-953-7633-56-1.

Arheološki muzej u Splitu svojoj je izdavačkoj djelatnosti, koju je započeo 1878. godine pokretanjem časopisa *Bullettino di arheologia e storia dalmata* – kasnije *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, a koju je tijekom vremena sve više obogaćivao, pridružio 2008. niz *Katalozi i monografije*. U njemu je do sada objavljena građa iz grčko-helenističke zbirke Muzeja, zatim knjige o istraživanjima u Visu, a objavljeni su i nalazi iz vremena seobe naroda te ranosrednjovjekovni kameni spomenici u Muzeju i spomenici vezani uz rimsku VII. legiju. Nastavljajući spomenuti niz Muzej je u protekle tri godine objavio nove kataloge spomenika koji do sada nisu bili ovako objedinjeni i sustavno proučeni. Grafički su uređeni u već prepoznatljivom stilu, a tekstovi su tiskani dvojezično (prijevod na engleskom) tako da obrađena građa bude dostupna i stranim istraživačima. Knjige o kojima je ovdje riječ tematski su veoma različite, ali im je osnovno obilježje to što je arheološki materijal u njima nađen u Dalmaciji, prvenstveno Saloni i Tiluriju, a nije nabavljen donacijama ili otkupima iz drugih krajeva. To je osobito važno jer se tako na najbolji način dobiva prava slika o istraženim lokalitetima, odnosno o onodobnom življenju.

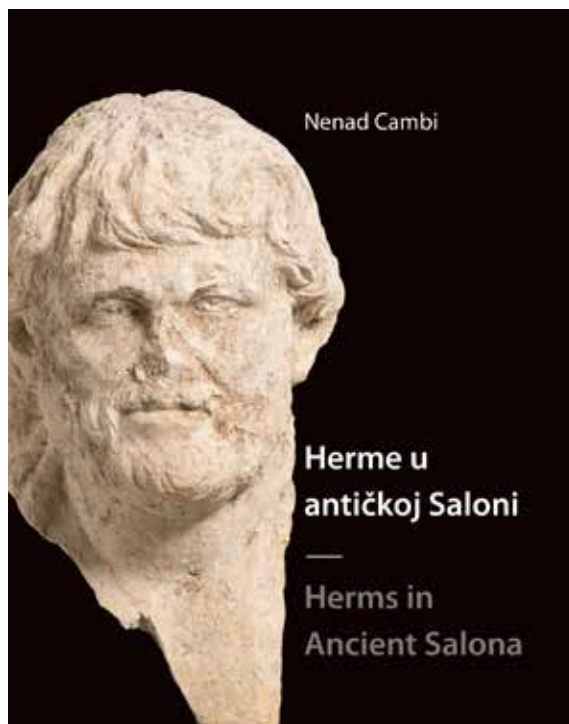

Knjiga Sanje Ivčević, muzejske savjetnice u Arheološkom muzeju, posvećena je rimskoj vojnoj opremi iz doba principata na prostoru između Krke i Cetine. To je vrijeme po završetku ratova s Delmatima, kad počinje suživot dviju civilizacija i kad mirna svakodnevnica zamjenjuje zveket oružja. Zbog toga rimske legije do kraja 1. st. po. Kr. postupno odlaze iz Dalmacije, a njihovu ulogu preuzimaju pomoćne postrojbe. Takva povijesna zbivanja našla su svoj odraz u arheološkom materijalu, u ovom slučaju vojnoj opremi. Autorica je nakon uvoda i povijesnog pregleda obavila opsežnu tipološko-kronološku analizu vojne opreme koju je podijelila u pet cjelina: oružje, zaštitna oprema, konjska oprema, osobna oprema i ostala oprema. Već samo čitanje naziva vrsta oružja i pojedinih dijelova raznovrsne opreme pokazuje složenost obrade svih predmeta jer ih je trebalo identificirati, utvrditi namjenu i potom datirati. Nakon toga slijede zaključna razmatranja po lokalitetima i sam zaključak, a zatim opširan katalog od 510 jedinica. Knjiga završava popisom izvora i literature. Cijeli tekst popraćen je brojnim slikama, grafikonima i tablicama što omogućava lako praćenje teksta te dobivanje statističkih pokazatelja. Osim toga, autorica je donijela i slike raznih nadgrobničkih spomenika koji ilustriraju izgled ili primjenu obrađenih predmeta.

Iz analize cjelokupnog materijala jasno se izdvajaju dva velika središta u kojima je vojska bila zastupljena bilo zato jer je tu bila smještena bilo zato jer su u njemu vojnici živjeli, obnašali određene dužnosti ili bili u prolazu, a to su Tilurij i Salona. Prvi je bio lokalitet s velikim vojnim logorom, a Salona je bila

glavni grad provincije Dalmacije i mjesto obavljanja različitih poslova. Nalazi vojne opreme u njima u skladu su s događajima koji su se zbivali u provinciji pa zato i opadaju od početka 2. stoljeća. Premda se radi o predmetima koji nisu prvenstveno paradne namjene ne može se ne uočiti i istaknuti vrsnoća izrade i ljepota nekih od njih. To je primjerice bodež s koricama iz rijeke Cetine (kat. br. 39), okovi remena konjske orme iz Salone (kat. br. 161-163), štitnik za oko konja iz Tilurija (kat. br. 170) te profinjeni pojasni okovi iz Salone (kat. br. 236, 238-242, 244).

Knjigom Sanje Ivčević dobili smo izuzetno važno djelo koje će omogućiti lakše određivanje namjene predmeta koji budu nađeni prigodom novih istraživanja ili onih koji već postoje u pojedinim zbirkama. Zato vjerujemo da će ona potaknuti slične obrade vojne opreme u drugim našim muzejima i u drugim razdobljima.

Nenad Cambi, vrstan poznavatelj rimske skulpture u Dalmaciji, nekadašnji kustos, a zatim ravnatelj Arheološkog muzeja u Splitu, napisao je knjigu o hermama u antičkoj Saloni. Potaknut dvjema neobjavljenim hermama iz depoa Muzeja prihvatio se najprije njihove obrade, a zatim i svih do sada poznatih hermi iz Salone koje time bivaju objedinjene na jednom mjestu. Sve je to pretočio u knjigu u kojoj nakon uvoda i opisa spomenutih hermi slijedi općenito poglavlje o hermama kao skulpturalnoj formi, a zatim rasprava o ikonografiji i dataciji dviju polazišnih herma. Nakon toga autor obrađuje ostale

salonitanske herme. Zadnja dva poglavlja posvećena su sudbini arhitektonsko-dekorativne glave u Dalmaciji nakon antike i zaključcima. Na kraju je popis literature i ilustracije.

Manje upućenom čitatelju veoma je korisno poglavlje u kojem autor govori o razvoju herma koje su Rimljani rado prihvatili, a koje se sve više javljaju od treće četvrtine 1. st. pr. Kr. One su bile neka vrsta zamjene za čitavu ljudsku figuru, a autorova analiza je pokazala da je uporaba herma u Dalmaciji uglavnom ograničena na Salonu i njezinu najbližu okolicu. Isto tako je zanimljiv autorov osvrt na pojavu glava u Dalmaciji poslije antike u kojem se usredotočio na niz glava kojima je Juraj Dalmatinac ukraasio apside šibenske katedrale. U tom je poglavlju pokušao identificirati neke portrete, a istaknuo je ulogu antičkih predložaka za to Jurjevo ostvarenje.

Cambijev cilj da utvrdi koje osobe predstavljaju pojedine herme bio je izuzetno težak zbog njihove loše očuvanosti, nepostojanja pouzdanih analogija ili pak schematskog pristupa izradi herme. Međutim, on je uspio identificirati velik broj portretiranih osoba ili dati prijedloge za njih ili ih barem vremenski odrediti. Dioklecijanov lik i skulpture iz doba tetrarhije zauzeli su posebno mjesto pri čemu su u obradu uzeti i skulpturalni dijelovi iz careve splitske palače. Isto tako autor je dosta prostora posvetio ikonografiji glave s prikazom Polifema (sl. 62-63). Važna je i njegova analiza jedne herme koja je bila spominjana, ali nije bila ispravno protumačena. Autor ju je uspješno identificirao

kao personifikaciju vjetrova Boreja, sjevernjaka (sl. 64-67). Svakako treba istaknuti i njegovu identifikaciju cara Tiberija na jednoj hermi iz depoa Muzeja (sl. 80-83).

Popularnost herma u Saloni ne dokazuju samo ove sabrane u Cambijevoj knjizi već i činjenica, da kad je ona bila pred izlaskom iz tiskare, da su kao spoliji u bedemima grada nađene do sada nepoznate herme. Očito je, dakle, da će se proučavanje salonitanskih herma nastaviti, a nadamo se da će i neki arhivski podatak, crtež ili stara fotografija rasvijetliti pitanje podrijetla onih već obrađenih i objavljenih.

Treću knjigu koju ovdje prikazujemo napisala je Zrinka Buljević, muzejska savjetnica u Arheološkom muzeju, a tema joj je stakleno posuđe iz Salone. Djelo je koncipirano tako da iza uvodnih poglavlja, koja se odnose na istraživanja salonitanskog stakla i instruktivne povijesti proizvodnje rimskoga staklenog posuđa, slijedi tipologija predmeta na temelju načina njihove izrade: staklo izrađeno tehnikom jezgre, staklo oblikovano pomoću kalupa, slobodno puhanu staklo i staklo puhanu u kalup. Unutar tih cjelina predmeti, tj. posuđe obrađeno je po namjeni: kozmetičko, stolno, za pohranu i transport te ostalo razno posuđe. Iza toga su zaključna razmatranja, katalog, pojmovnik, izvori i literatura.

Ova knjiga je višestruko značajna. U prvom redu zato jer obuhvaća čak 750 predmeta iz Salone, a potječu iz razdoblja od sredine 2. st. pr. Kr./1. st. po Kr. do 7. st. po. Kr. i čuvaju se u splitskom Muzeju. Time je Salona dobila

sintezu o svojoj staklenoj baštini, a Muzej katalog dijela svog bogatog fonda. Struka je pak nakon *Terminološkog rječnika antičkog staklarstva* (I. Fadić, Š. Perović, 2017.) dobila novi pojmovnik za termine koje autorica dosljedno rabi, a uz inačice iz drugih tekstova.

Staklo se, kao materijal veoma podatan za oblikovanje predmeta raznovrsnih oblika i boja, pokazalo u širokom rasponu svega onoga što može pružiti. To nam zorno pokazuju odlične fotografije svakog predmeta. Osobito nas oduševljava dizajn nekih posuda koji je i danas atraktivan kao u vrijeme kada je nastao (kat. br. 4, 17, 28, 591, 607, 642, 653, 736). Nije poznato gdje su se proizvodili predstavljeni nam predmeti, ali je nesumnjivo dio njih nastao u samoj Saloni o čemu svjedoči nalaz staklarske peći, ulomak sarkofaga s natpisom staklara Paschasiusa ili Pascasiusa (sl. 1) i kalup za dno boce pravokutnog presjeka s imenom salonitanskog staklara Miscenija Ampliata (kat. br. 750). Prelaskom na proizvodnju stakla tehnikom slobodnog puhanja znatno se smanjila cijena staklarskih proizvoda koje je tako postalo puno pristupačnije. S druge strane zbog porasta broja stanovnika sve je više rasla potražnja za staklenim posuđem. K tome treba dodati i uporabu staklenih predmeta pri pogrebnim običajima. Zato ne čudi veliki broj nalaza staklenih predmeta pri arheološkim istraživanjima premda su zbog krhkosti materijala često fragmentalni.

Knjiga o salonitanskom staklenom posuđu Zrinke Buljević uvelike je obogatila literaturu o antičkom staklu, a svojom sustavnošću, razradom tipologije po tehnikama proizvodnje, identificiranjem kojoj vrsti posude pripadaju pojedini ulomci i pojmovnikom nesumnjivo će postati traženi priručnik.